

MASARYKOVA UNIVERZITA

Ze0045 Regionální geografie Asie a Afriky

Kolonizace/dekolonizace

Etapy kolonizace

- Novověká evropská kolonizace (16. st.).
- Vrcholná kolonizace (17.–19. st.)
- Imperialismus (19./20. st.)

Kolonialismus

- ❏ Postupně byly zakládány 4 rozdílné typy kolonií:
 - ❏ **Osídlenecké kolonie** – založeny na přistěhovalcích z Evropy, kteří tvořili naprostou většinu obyvatelstva, např. Kanada.
 - ❏ **Okupační kolonie** – Evropané je pouze politicky ovládli, ale do kolonií se masově nestěhovali a neměnili původně etnickou strukturu, např. Nigérie.
 - ❏ **Smíšené kolonie** – obdoba osídleneckých kolonií, přistěhovalé obyvatelstvo se ale smísilo s domorodci, např. Mexiko.
 - ❏ **Plantážní kolonie** – určeny k produkci tropických plodin, Evropané se do nich stěhovali málo, na práci ale byli masově dováženi dělníci z Afriky nebo Asie, např. Haiti, Šalamounovy ostrovy.

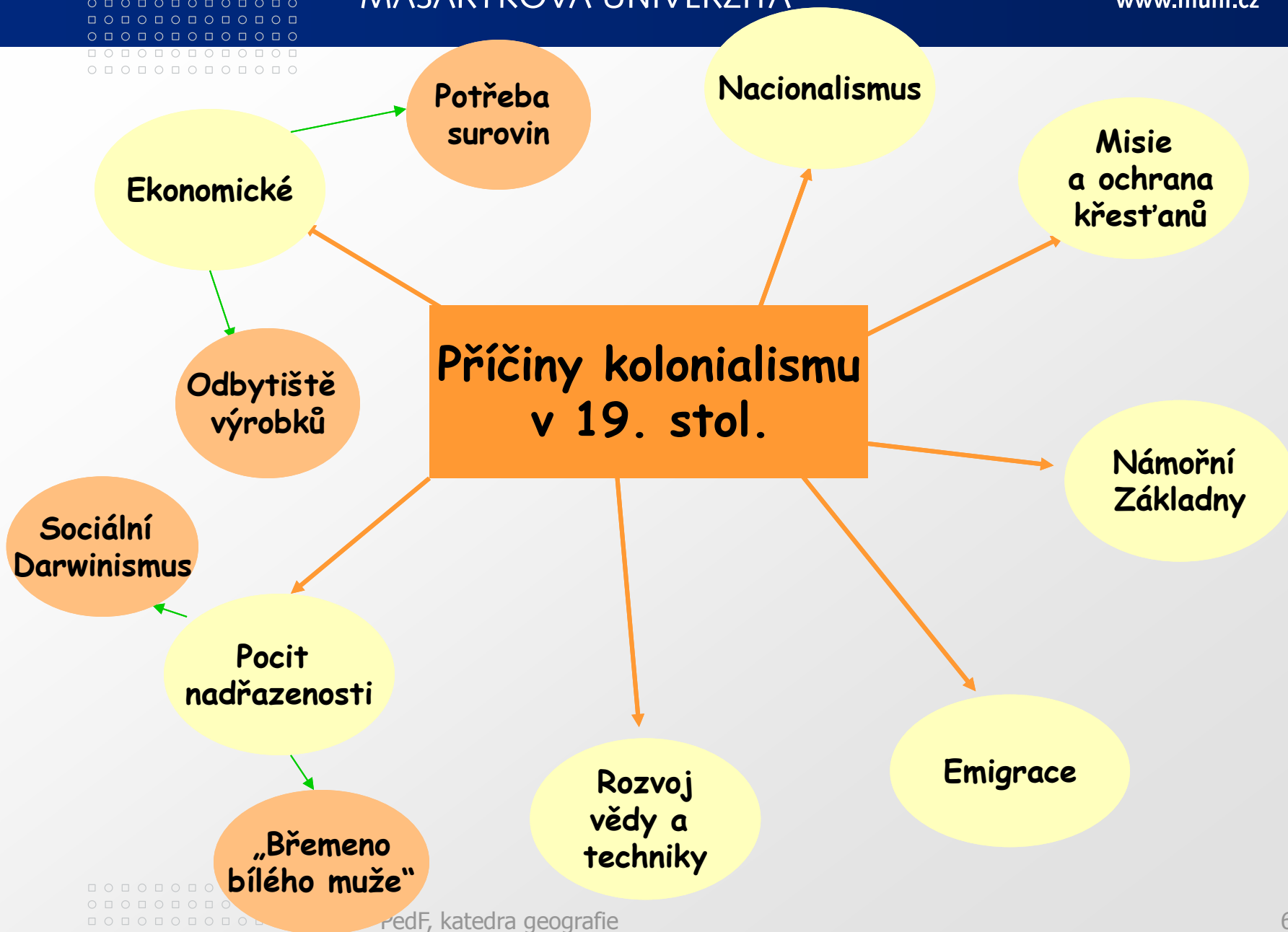
Počátky kolonizace

- ❏ Jedna z hlavních kolébek civilizace. Rozvoj 3 hlavních „lokalizačních“ ohnisek – Úrodný půlměsíc, sever poloostrova Přední Indie a údolí Jang c'ťiang v Číně.
- ❏ Rozvoj obchodu s kořením, hedvábím a luxusním zbožím od 15 st.
- ❏ První snahy portugalských mořeplavců – 1498 Vasco de Gama doplul do indického Kóžikkótu (Kalikatu).
- ❏ Portugalci vytvořili strategickou síť tzv. faktoríí (obchodní přístavy) – např. Goa (1510) v Indii a Macao (1557) v Číně.
- ❏ V pol. 16. st. vytvořilo Španělsko kolonii na Filipínách, ale více se orientovalo na oblast Ameriky.
- ❏ Později pronikaly do oblasti mj. Holanďané, Britové, či Francouzi.

Počátky kolonizace

▣ Úkol č. 1:

Vyznačte na mapě trasu, kudy plul Vasco de Gama

Východoindická společnost

- ❏ Nizozemská x Britská.
- ❏ Vznikla na počátku 17. století s cílem vytvořit podmínky pro co nejvíce prosperující obchod s asijským zbožím z iniciativy Nizozemců.
- ❏ Snaha o potlačení portugalských aktivit.
- ❏ Vybojovali např. Moluky, Malaku či Cejlon.
- ❏ Hlavní město společnosti Batávie (dnešní Jakarta) -> ovládnutí Indonésie.
- ❏ Britská Východoindická společnost (založena v roce 1602) zaměřila svoji pozornost především na Indii.

Sedmiletá válka

- ❏ Vytlačení evropských konkurentů z Indie bylo vítězství nad Francií v Sedmileté válce v roce 1763.
- ❏ Označována jako první světová válka, protože se v ní nebojovalo pouze v Evropě, ale i v Kanadě a právě v Asii.
- ❏ Britské vítězství eliminovalo vliv Francie, respektive dalších evropských států v Indii a je často hodnocen jako základ postupného ovládnutí Indického subkontinentu, symbolicky dovršeného v roce 1876, kdy byla královna Viktorie korunována indickou císařovnou.
- ❏ Tato skutečnost ale neznamená, že by ostatní evropské státy ztratily všechny své indické základny, například Goa patřila Portugalsku až do šedesátých let 20. století.

Imperialismus I

- Politika vedená snahou států o ovládnutí dalších „nových“ území, politik, ekonomických a hospodářských systémů.
- Rozšiřování území často za použití násilí.
- Typické pro carské Rusko v 19. st. (poprvé použil Lenin).
- Posilování expanze Britů směrem na západ (Arabský poloostrov).
- Největší rozmach na přelomu 19./20. st.

Imperialismus II

- Zůstává jedním z nejkontroverznějších počinů západního světa.
- Moc a bohatství Západu X rasismus, války, otroctví...
- „Dobytí země, jež především znamená odebrání jí těm, kdo mají jinou barvu pleti či poněkud více ploché nosy než my, není příliš pěkná věc, když se jí více zaobíráte.“

Joseph Conrad, Heart of darknes, 1902

Vývoj imperialismu

- ❏ **Starý imperialismus**, např. říše Alexandra III. Velikého, římská říše, ap.;
- ❏ **Imperialismus klasický** (1880–1914), vojenská, hospodářská, politická, kulturní a náboženská expanze některých evropských mocností, USA a Japonska do zámoří za účelem získání přímé moci.
- ❏ Při „**imperialismu neformálním**“ (2. pol. 20. stol.) hospodářsko-technologická převaha jednoho státu (např. USA, Německo a Japonsko) de facto zaručuje politickou moc nad státy jinými, formálně nezávislými. (Imperialismus praktikovaný Sovětským svazem je kombinací klasického a neformálního typu imperialismu.

Příčiny imperialismu I

➤ **Ekonomické**

- Masová produkce po průmyslové revoluci potřebovala levné suroviny, které mohly být získávány z dobytých území.
- Průmysl potřeboval odbytiště svého zboží.

➤ **Nacionalismus**

- Vzrůst nacionalismu v 19. století vede ke snaze získat prestiž ovládnutím kolonií.

➤ **Misie a ochrana křesťanů**

- Snaha zaručit křesťanským menšinám svobodu.
- Zásluhy na zrušení otroctví, mrzačení apod.

Příčiny imperialismu II

➤ **Námořní základny**

- Západní státy potřebovaly udržovat základny a uhelné stanice po celém světě.

➤ **Migrační vlny**

- Rychlý růst evropské populace v 19. století.
- Emigrace do Ameriky a do kolonií.

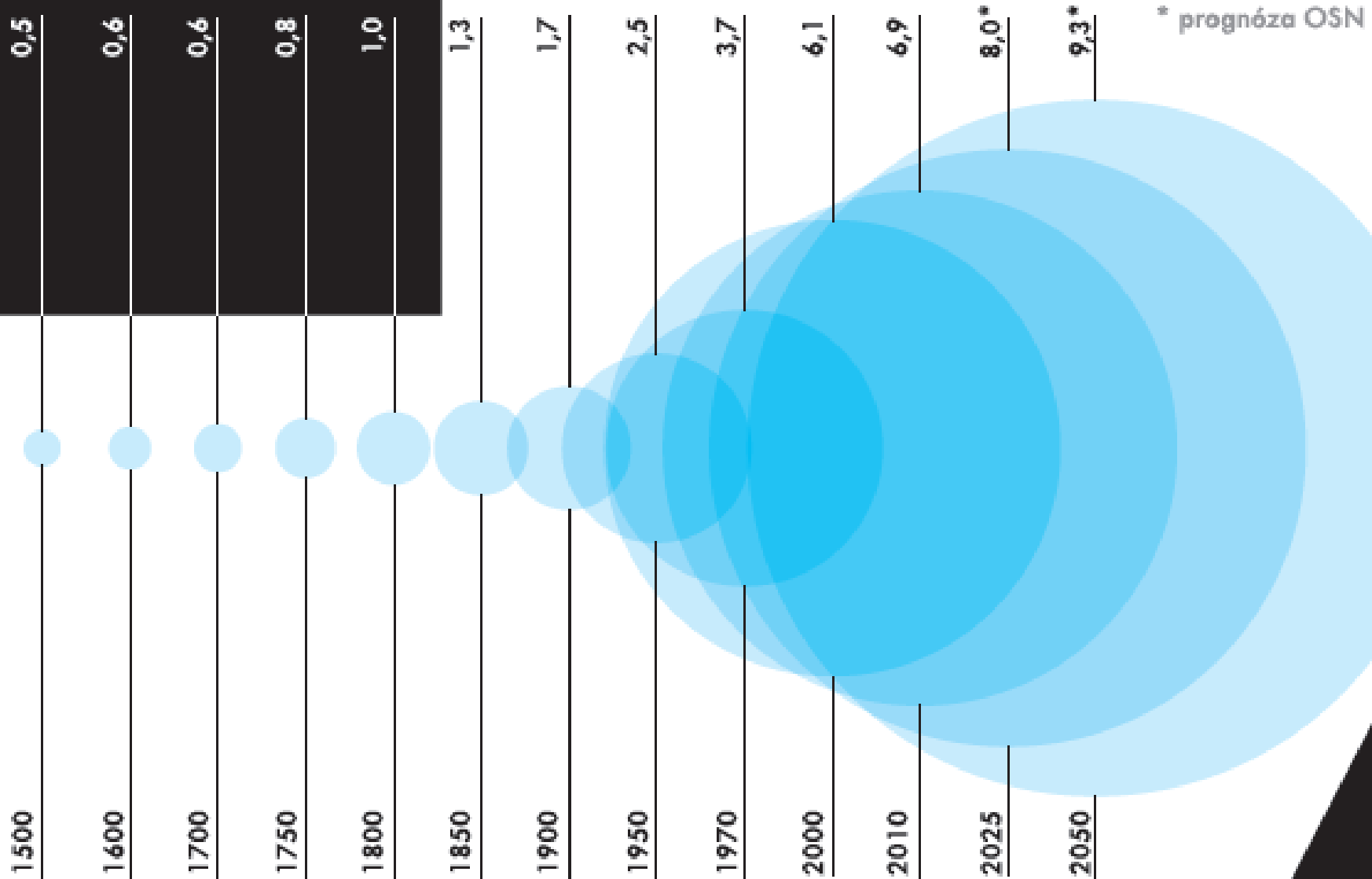
➤ **Rozvoj vědy a techniky**

- Prostředkem umožňující Západu kolonizovat.
- Vynálezy, jež umožňovaly dobytí kolonií (zbraně, dopravní prostředky, komunikace, léky atd.).

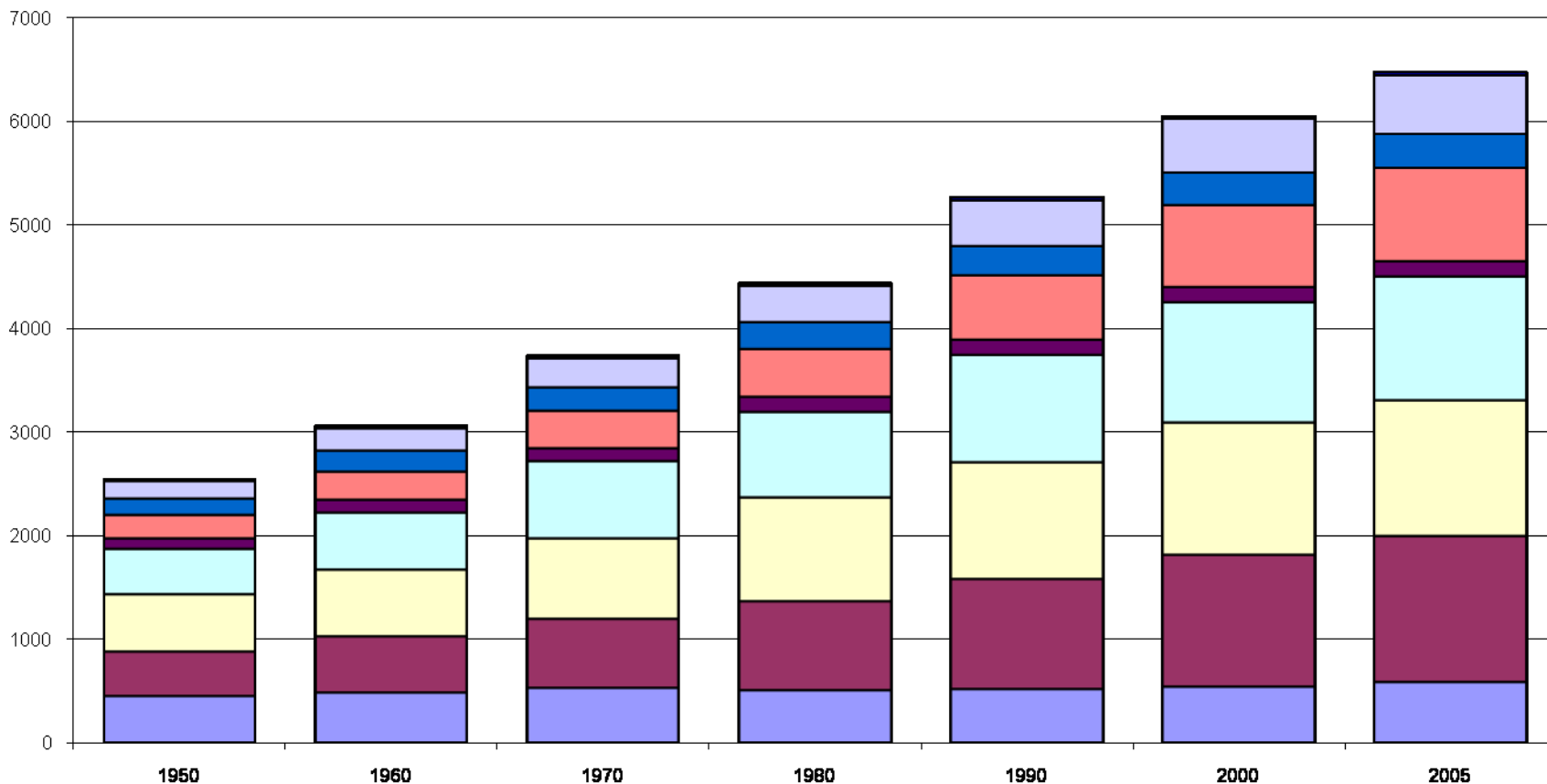
➤ **Pocit nadřazenosti**

- Břemeno bílého muže (misijní cesty)
- Rasismus (sociální darwinismus)

VÝVOJ POČTU OBYVATEL ZEMĚ (v mld.)

Obyvatelstvo Světa po roce 1950 (v milionech)

Evropa bez Ruska

Indie, Pákistán, Bangladéš

Čína

Zbytek Asie bez Ruska

Rusko

Afrika

Severní Amerika

Latinská Amerika

Oceánie

Formy imperialismu

- Kolonie
- Protektorát
- Sféra vlivu
- Ekonomický vliv

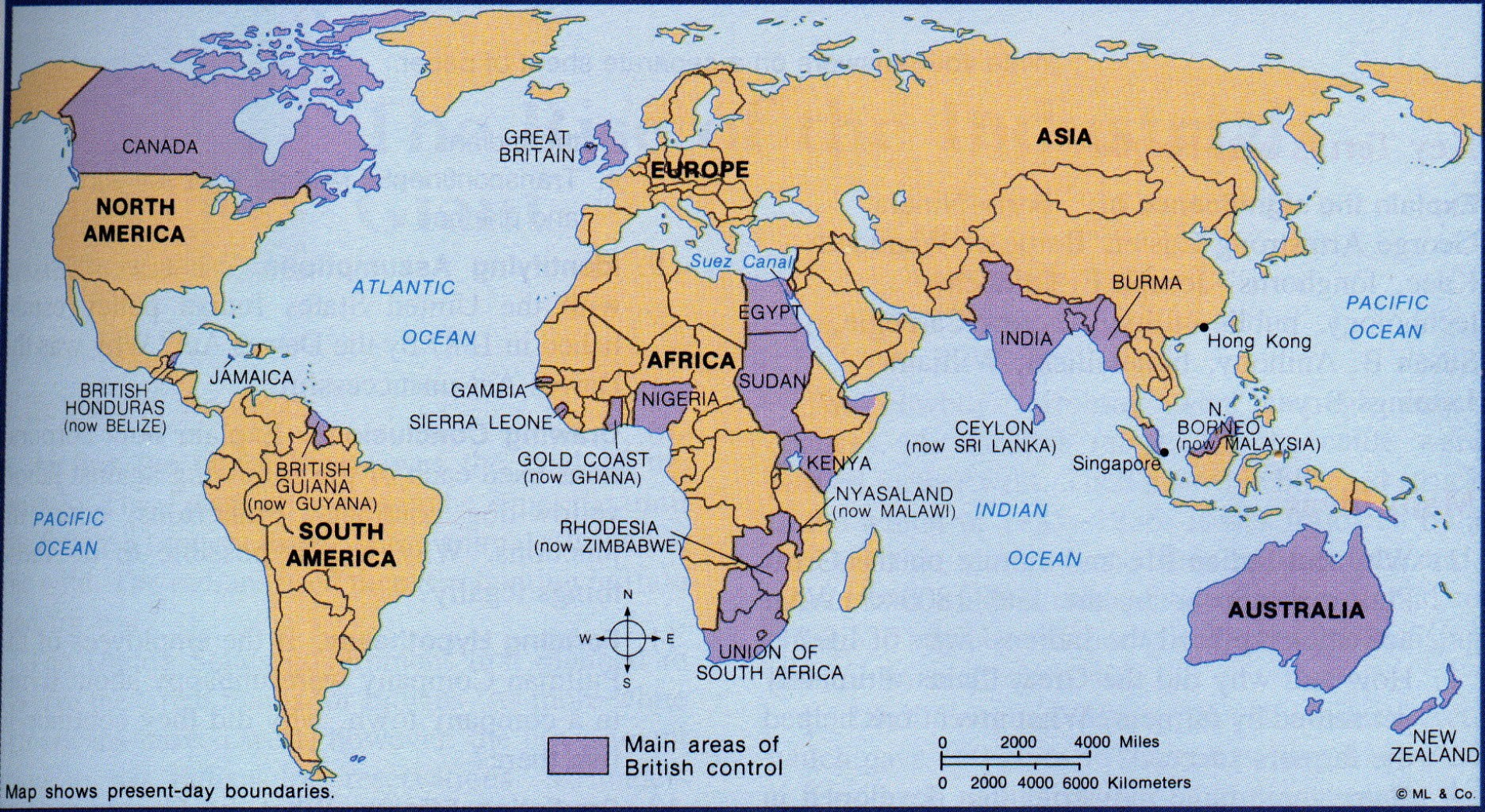
- ***Rysy:***
 - **Paternalismus** – Evropané se starají o domorodce, ale negarantují práva.
 - **Asimilace** – přebírání kultury od dominantní civilizace.

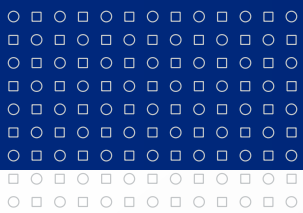
Imperialismus ve světě

☞ Úkol č. 2:

Vybarvěte do obrysové politické mapy světa pouze země, které byly britským dominiem

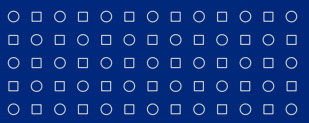
The British Empire and Commonwealth, About 1914

Kolonizační procesy v Asii

Francouzské zájmy

- ❏ Po prohrané sedmileté válce se na téměř 100 let stáhla z oblasti.
- ❏ V 60. letech 19. st. obnovila svůj asijský koloniální projekt.
- ❏ Zaměřila se na poloostrov Zadní Indie, kde si podmanila území souhrnně označované jako Francouzská Indočína rozkládající se na území dnešního Vietnamu, Laosu a Kambodži.

Portugalské a Španělské zájmy

- Portugalsko si udrželo své drobnější koloniální državy.
- Španělsko po prohrané válce s USA muselo vítězi ponechat Filipíny a tím vyklidilo koloniální panství v Asii.

Německé zájmy a USA

- Sjednocené Německo se toužilo vyrovnat ostatním evropským mocnostem a začalo rychle budovat svoji koloniální říši.
- V Asii měla na rozdíl od Afriky a Oceánie především neformální charakter a to v oblasti Číny a Blízkého východu.
- USA prosazovaly své zájmy především na neformální rovině, k zvýšení jejich vlivu v oblasti jim ale mělo přispět již zmíněné ovládnutí Filipín a dalších menších strategických bodů na spojnici mezi USA a Asií.

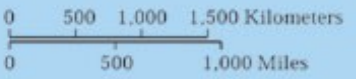
Japonské zájmy

- ❏ Japonsko prošlo rychlou modernizací (reforma Meidži, 1868).
- ❏ Díky úspěšným válkám s Čínou a Ruskem získalo Japonsko postupně rozsáhlé území (především Mandžusko, Koreu, Formozu – dnešní Taiwan, Sachalin a některé přístavy v Číně).
- ❏ Koloniální expanze vyvrcholila v období II. světové války, kdy japonská armáda přechodně obsadila značnou část Východní a Jihovýchodní Asie.

Japonská expanze

- Japan's possessions, 1875
- Territorial acquisitions, 1894-1914
- Spheres of Japanese influence, 1918

Possessions and Spheres of Influence, 1914			
	Great Britain		Independent
	United States		France
	Dutch		Germany
	Japan		Sphere of influence
	Russia		Homeland
	Portugal		Chinese border, 1850

JV Asie

- Nizozemí: Indonésie
- Francie: Indočína
- Velká Británie: Barma, Malajsko, Austrálie
- USA: Filipíny získány v roce 1898 po válce se Španělskem

Čína

- ❏ Slabá centrální vláda.
- ❏ Po porážkách v opiových válkách sféry vlivu a koncese mnohých mocností (vč. Japonska a Ruska).
- ❏ Nikoli přímo kolonizována (až na několik přístavů např. Hong-Kong).
- ❏ Boxerské povstání (1900).
- ❏ 1912 Čína republikou.

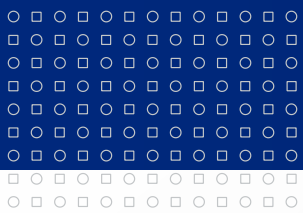
Spheres of Influence

China, 1910

0 250 Miles
0 250 Kilometers

- France
- Britain
- Germany
- Japan
- Russia

Dekolonizace Asie

1. vlna rozpadu

- ❏ Úpadek Osmanské říše po I. světové válce.
- ❏ Od nově vzniklého Turecka byly odtrženy oblasti, na kterých byla ustanovena tzv. mandátní území Společnosti národů spravovaná Francií (Sýrie a Libanon) a Velkou Británií (Irák, Palestina a Transjordánsko).
- ❏ Správa evropských mocností byla považována pouze za přechodnou a počítalo se s vytvořením samostatných států.
- ❏ Postupně vznikl Irák (1932), Libanon (1943), Sýrie (1946) a Jordánsko (1945).

Důvody dekolonizace

- Začátek po II. světové válce.
- Významný vliv rozvoje národnostních hnutí.
- Charakter dekolonizace ovlivnila proměna geopolitické situace spojená s rozdělením světa na dva nepřátelené bloky a s počátkem studené války.
- Největší projevy v J a JV Asii v důsledku Japonské okupace území.

Britské kolonie

- ❏ Získaly svoji nezávislost nenásilnou formou (mimo Indie).
- ❏ Národnostní hnutí mělo v Indii poměrně dlouhou tradici (Indický národní kongres vznikl v roce 1885) a jeho symbolem se stal Mahátma Gándhí propagující cestu nenásilného odporu proti koloniální nadvládě.
- ❏ Významný spor mezi hinduisty a muslimy – rozdělení území (1947) na Východní a Západní Pákistán a Indii.
- ❏ Výsledkem sporu bylo rozdělení britské kolonie Indie na převážně muslimský Pákistán (1956) a většinově hinduistickou Indii (1950 – přijata ústava).
- ❏ V roce 1971 se po krátké válce odtrhla od Pákistánu Bangladéš (původně Východní Pákistán).

Nizozemské kolonie

- ❏ Nizozemí se svého koloniálního panství nechtělo vzdát bez boje a proti osvobozeneckému hnutí v Nizozemské východní Indii (Indonésii) zasáhla vojensky.
- ❏ Indonéští nacionalisté vyhlásili samostatnost ihned po konci japonské okupace souostroví (1945), ve snaze předejít znovunastolení koloniální správy.
- ❏ Nizozemci v roce 1949 uznali nezávislost Indonésie.

Francouzské kolonie

- Podobný osud během II. světové války jako Indonésie a taktéž i zde byla vyhlášena nezávislost ihned v roce 1945.
- Dominantní skupinu vietnamského národněosvobozeneckého hnutí tvořili komunisté, tak konflikt získal ideologický podtext a měl globální geopolitický význam.
- Válka skončila francouzskou porážkou v roce 1954 a Vietnam byl rozdělen na komunistický sever a prozápadní jih.
- Oblast přešla poměrně plynule do tzv. II. indočínské (vietnamské) války, do níž se výrazně zapojily i USA.
- Válka trvala až do roku 1975, kdy došlo ke spojení Severního a Jižního Vietnamu pod komunistickou vládou.

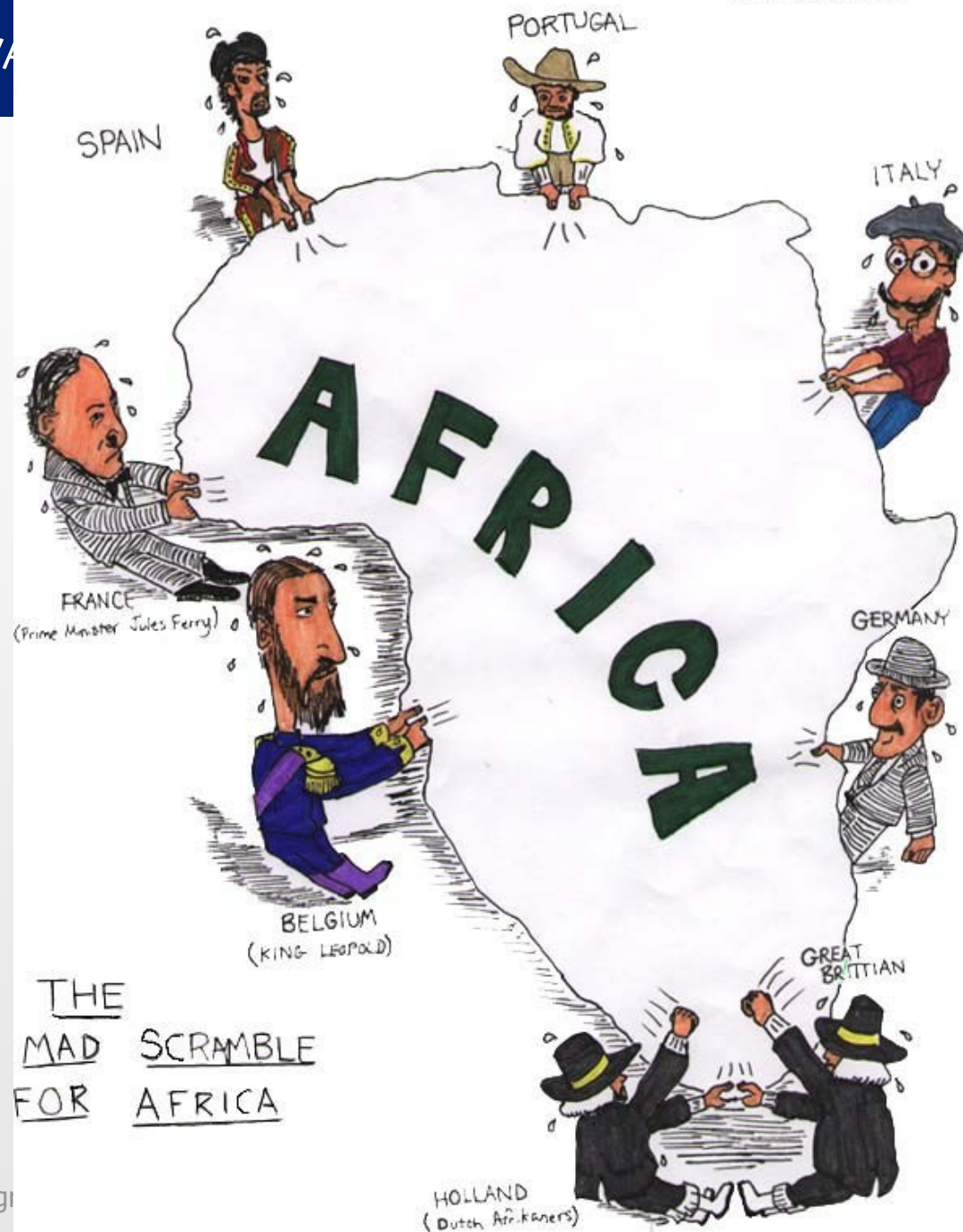
Pramen: <http://astro.temple.edu>

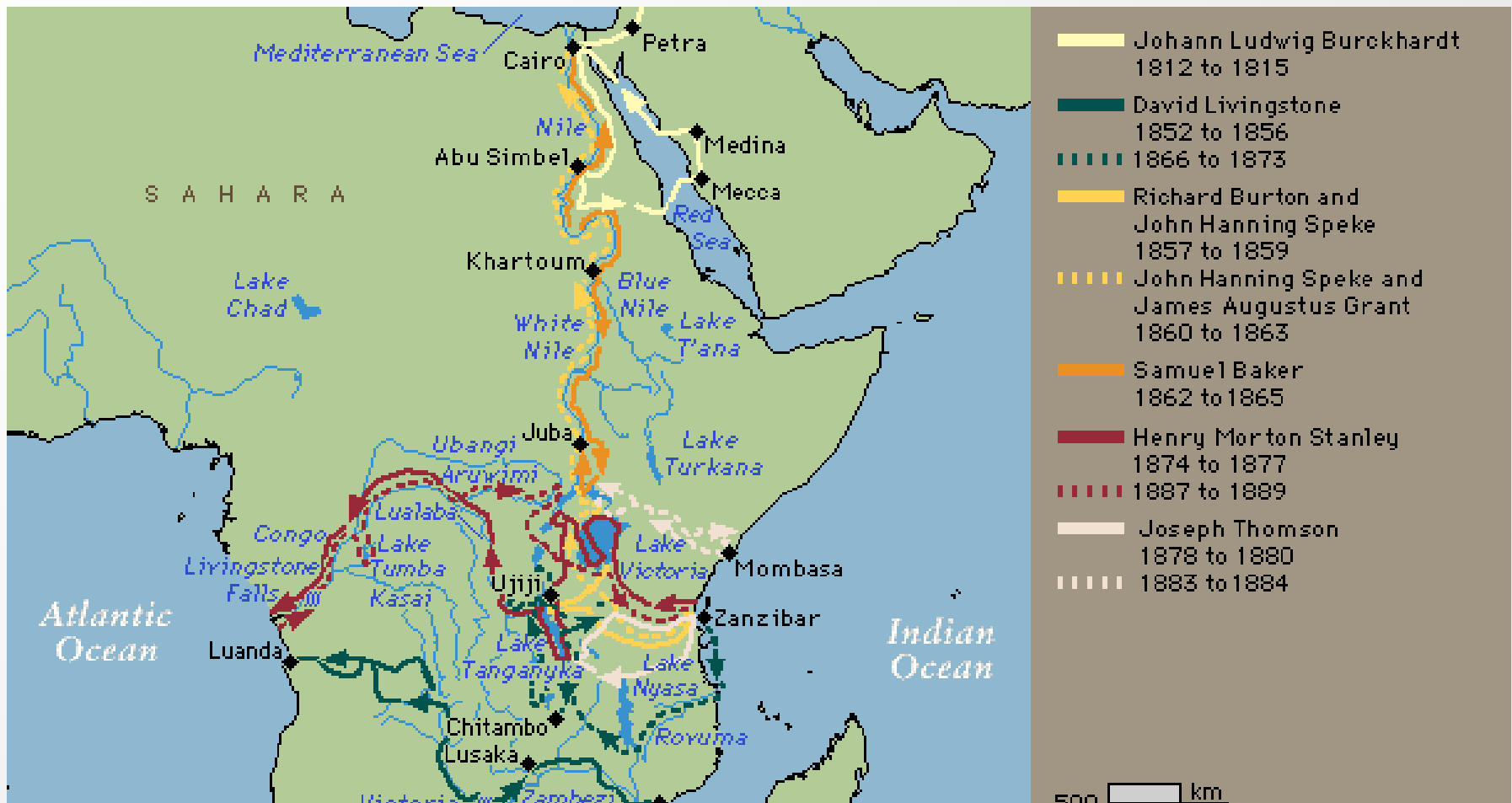
Kolonizační procesy v Africe

aneb

Rvačka o Afriku

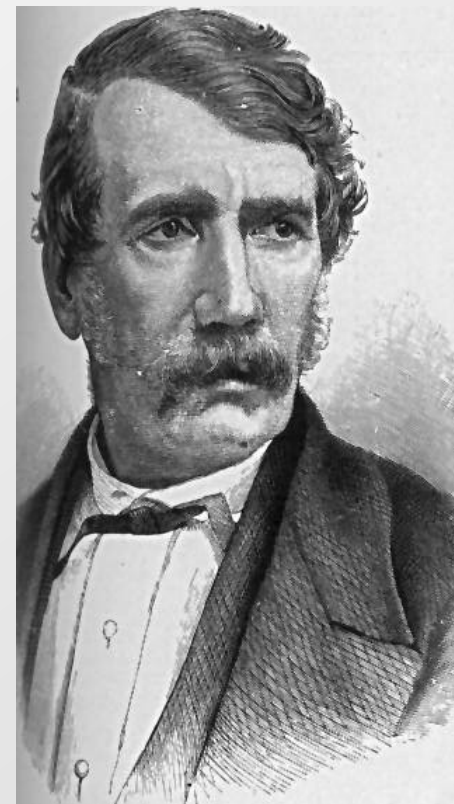

Průnik Evropanů do Afriky

David Livingstone

- ❖ 1813–1873; skotský lékař, misionář a cestovatel.
- ❖ V letech 1853–56 prošel z Kapska do Angoly a odtud do Mosambiku.
- ❖ Při dalších cestách prozkoumal povodí Zambezi a prameny Konga, objevitel Viktoriných vodopádů jako první Evropan prošel kontinentem od západu k východu.
- ❖ Významně přispěl k orografickému a hydrografickému poznání afrického vnitrozemí a podnítil zájem o jeho další průzkum.

Henry Morton Stanley

- Angloamerický novinář a cestovatel.
- V roce 1871 našel 4 roky pohřešovaného Livingstona.
- Sepsal cestopisný bestseller: *Jak jsem našel Livingstona*

„Prošel jsem zástupem lidí, který přede mou ustupoval. Přede mnou stál bledý, unaveně vypadající člověk s šedivou bradkou. Na hlavě měl modrou čepici s vybledlou zlatou stužkou. Na sobě vestu s červenými rukávy a šedé flanelové kalhoty. Byl bych se k němu rozběhl, ale v přítomnosti všech těch lidí kolem, byl bych ho objal, ale nevěděl jsem, jak by to přijal. A tak jsem nakonec učinil to, co mě v té chvíli kázala má falešná hrdost. Přistoupil jsem blíž, smekl jsem a zeptal se.

„Dr. Livingtone, nemýlím-li se? Vy jste doktor Livingstone!“

„Ano“ řekl muž přívětivě a pomalu smekl čepici. Stiskli jsme si ruce. Pak jsem hlasitě vypravil:

„Nevíte jak jsem rád, doktore, že vás zase vidím.“

„I mě těší, že vás mohu pozdravit.“

(1841–1904)

Emil Holub

- ❖ 1847–1902; český lékař a cestovatel.
- ❖ 1872–1887 podnikl tři výpravy do středu Afriky, došel až na sever od Zambezi.
- ❖ Do vlasti přivezl bohaté sbírky přírodnin a etnografického materiálu, mj. otisky skalních kreseb, které správně připsal Sanům.
- ❖ Z díla: *Sedm let v jižní Africe, Druhá cesta po jižní Africe.*
- ❖ Muzeum v Holicích u Pardubic.

Kolonie v Africe roku 1880

PedF, katedra geografie

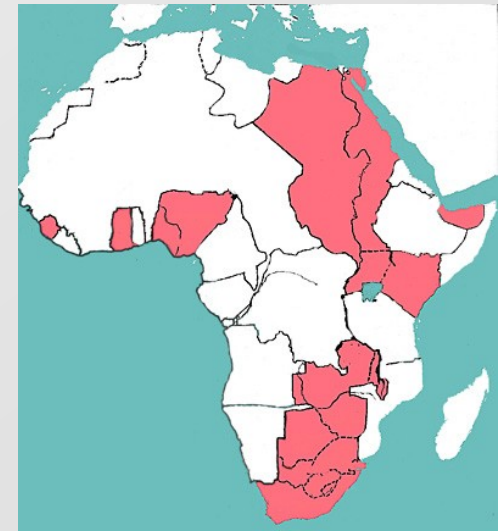
Kolonie v Africe roku 1914

Britské zájmy

- ❏ Záměr vytvořit souvislý pás kolonií ze severu na jih.
- ❏ Suezský průplav – moderní průplav postaven Francouzi 1859–1869 (francouzským podnikatelem F. de Lessepsem).
- ❏ 1882 odkoupení kontrolního akcií a. s. Suezského průplavu pod správou Británie (zajištění strategické cesty do Indie, cesta k ovládnutí V. Afriky).
- ❏ Snaha vybudovat železnici Káhira – Kapské město.

Horatio Herbert Kitchener

- ❏ Britský polní maršál.
- ❏ 1896–1898 v čele anglo-egyptské armády dobyl Súdán.
- ❏ 1899–1902 velitel britských vojsk v jižní Africe (válka búrská)
- ❏ Odsuzován za kruté metody užívané proti búrským osadníkům.
- ❏ 1914 ministr války prvního válečného kabinetu; kritizován za neúspěchy a ztráty na západní frontě.

Bitva u Umdurmánu (1898)

Fašodská krize

- ❖ Spor mezi Francií a Británií.
- ❖ Setkání francouzské koloniální armády majora Marchanda s britským vojskem generála Kitchenera u súdánské osady Fašoda.
- ❖ Nekompromisní postoj Británie a vnitropolitické problémy ve Francii donutily Paříž k ústupku.
- ❖ Francie uznala horní povodí Nilu britskou zájmovou sférou.
- ❖ 1904 konečné urovnání vztahu- podpis „srdečné dohody“ (*Entente Cordiale*) o vymezení sfér vlivu v koloniích a obchodě.
- ❖ Základ spojenectví v 1. sv.

Cecil John Rhodes

- ❏ 1853–1902; britský koloniální podnikatel a politik.
- ❏ Nejvýznamnější představitel britského imperialismu konce 19. stol.
- ❏ V 70. letech se stal majitelem diamantových polí v jižní Africe.
- ❏ 80. a 90. letech organizoval britské koloniální výboje na jihu Afriky.
- ❏ 1885 dosáhl zřízení britského protektorátu nad Bečuánskem, 1889 založil Britskou jihoafrickou společnost, která získala území, nazvané 1895 na počest Rhodese Rhodesie.

PedF, katedra geografie

Názorový střet

„Jsem toho názoru, že jsme první rasou na světě, a proto čím větší kus světa ovládneme, tím je to lepší pro lidstvo. Jsem pro neustálé rozšiřování Britského impéria, aby se jednoho dne dostal celý civilizovaný svět pod britskou vládu.“

Cecil Rhodes, 1895

„Nesčíslněkrát jsem s Cecilem Rhodesem hovořil. Je to až trapně nevzdělaný člověk, ale je v něm slepá síla, ze které jde strach! Je zcela nevypočitatelný ve své umíněnosti, ve svém náboženském a nacionalistickém fanatismu...“

F. Haris, britský novinář, 1897

„Budoucnost bude patřit velkým říším a neexistuje větší než Britská říše (40x větší než německá)..., britská rasa je největší ze všech vládnoucích ras, které kdy svět spatřil ...“

Joseph Chamberlain, ministr pro kolonie

„Snad každý Angličan se narodil s jistou zázračnou mocí, která z něj dělá pána světa. Když potřebuje nový trh pro své zboží, vyšle misionáře kázat domorodcům evangelium míru“.

G. B. Shaw

Búrské války I

- ❏ Konflikt mezi Británií a nezávislými Búry (potomky Nizozemců) v Jižní Africe.
- ❏ Búrové byli potomci Nizozemských osadníků, kteří sem přicházeli od roku 1652.
- ❏ Afrikánci, kteří ovládali území Kapské kolonie, Oranžský stát a Transvaal.
- ❏ Dvě války, které se odehrály mezi jihoafrickými republikami búrských osadníků (Transvaal a Svobodný stát Oranžsko) a Britským impériem.
 1. Búrská válka (1880–1881) – Britové se pokusili o anexi Transvaalu.
 2. Búrská válka (1899–1902) – Búrové definitivně odmítli udělit občanství (a tudíž i patřičná občanská práva) Britům.

Hlavní důvody búrské války

- Snaha Britů o ovládnutí území bohaté na nerostné suroviny.
- Velké zásoby zlata a diamantů.
- Přijaty zákony omezující příchod Angličanů.

Búrské války II

Búrové

Britové

Búrské války III

- ❖ Taktika spálené země a koncentračních táborů.

Francouzské zájmy

Belgické zájmy

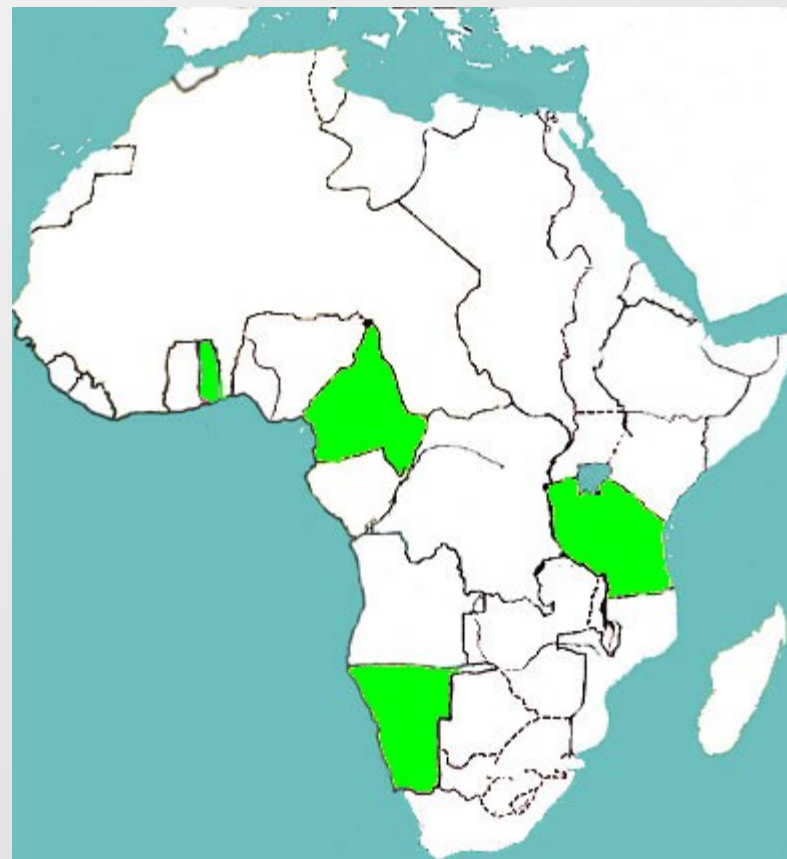
- Na základě pověření belgického krále Leopolda II. prozkoumal cestovatel Stanley Konžskou pánev.
- Stanley uzavírá (pod hrozbou násilí) se 400 náčelníky nevýhodné smlouvy.
- Založení města **Leopoldville** (dnešní Kinshasa).
- Území prohlášeno jako králova soukromá kolonie (70x větší než Belgie).

„Na ostrovech veletoku a na březích této hlavní řeky by bylo možno nasbírat tolik kaučuku, že by se tím zaplatily náklady na stavbu celé konžské železnice.“

H. Stanley, 1876

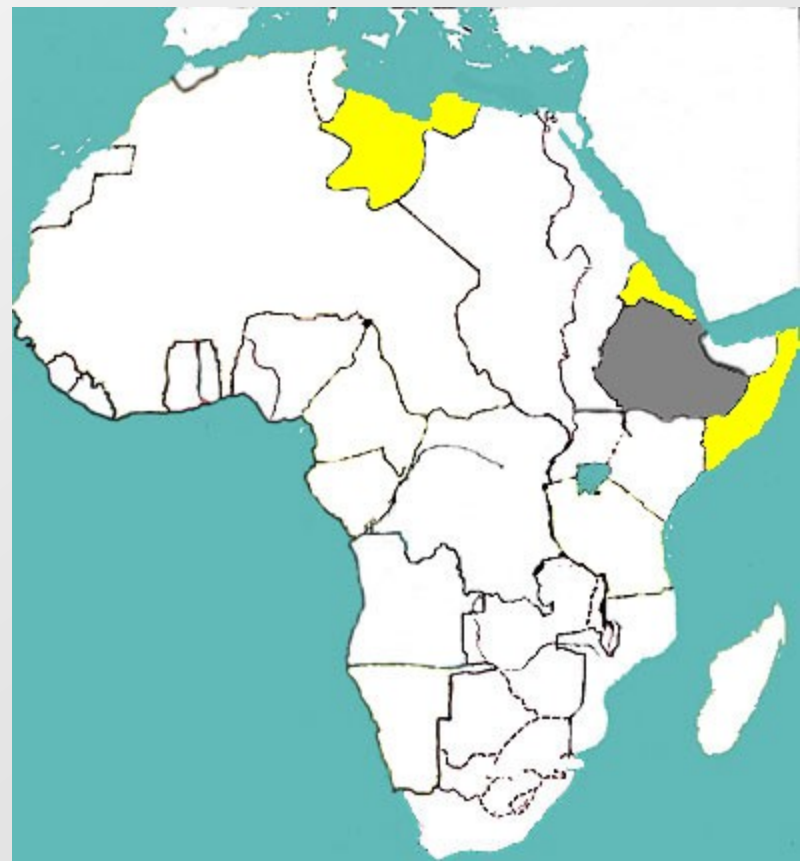
Německé zájmy

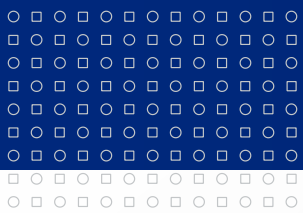
- ❏ Německo vstupuje do hry se zpožděním a získává území s minimálním ekonomickým významem (JZ Afrika, V Afrika, Kamerun a Togo).

Italské zájmy

- 1896 pokus Itálie ovládnout Etiopii (Habeš).
- Drtivá porážka v bitvě u Aduwy.
- Etiopie zůstává jedinou nezávislou zemí Afriky.
- Italové ovládli: Kyrenaika, Tripolsko (Libye), Eritrea a Italské Somálsko.

Dekolonizace Afriky

1945

Postupné osamostatnění britských kolonií

- ❏ r. 1946 – britský model „odpovědné samosprávy“ v rámci Commonwealthu pro Nigérii a Zlatonosné pobřeží (Ghana) ⇒ více místního obyvatelstva v legislativních orgánech.
- ❏ V březnu 1957 získalo Zlatonosné pobřeží (odteď už Ghana) samostatnost v rámci Britského společenství.
- ❏ Podobným způsobem jako v Ghaně (postupným rozšiřováním autonomie) se osamostatnily Nigérie, Somálsko (1960), Sierra Leone (1961) nebo Uganda (1962).
- ❏ Problémy v Keni, Zambii, Malawi (1964), Zibabwe (1980)

Postupné osamostatnění francouzských kolonií

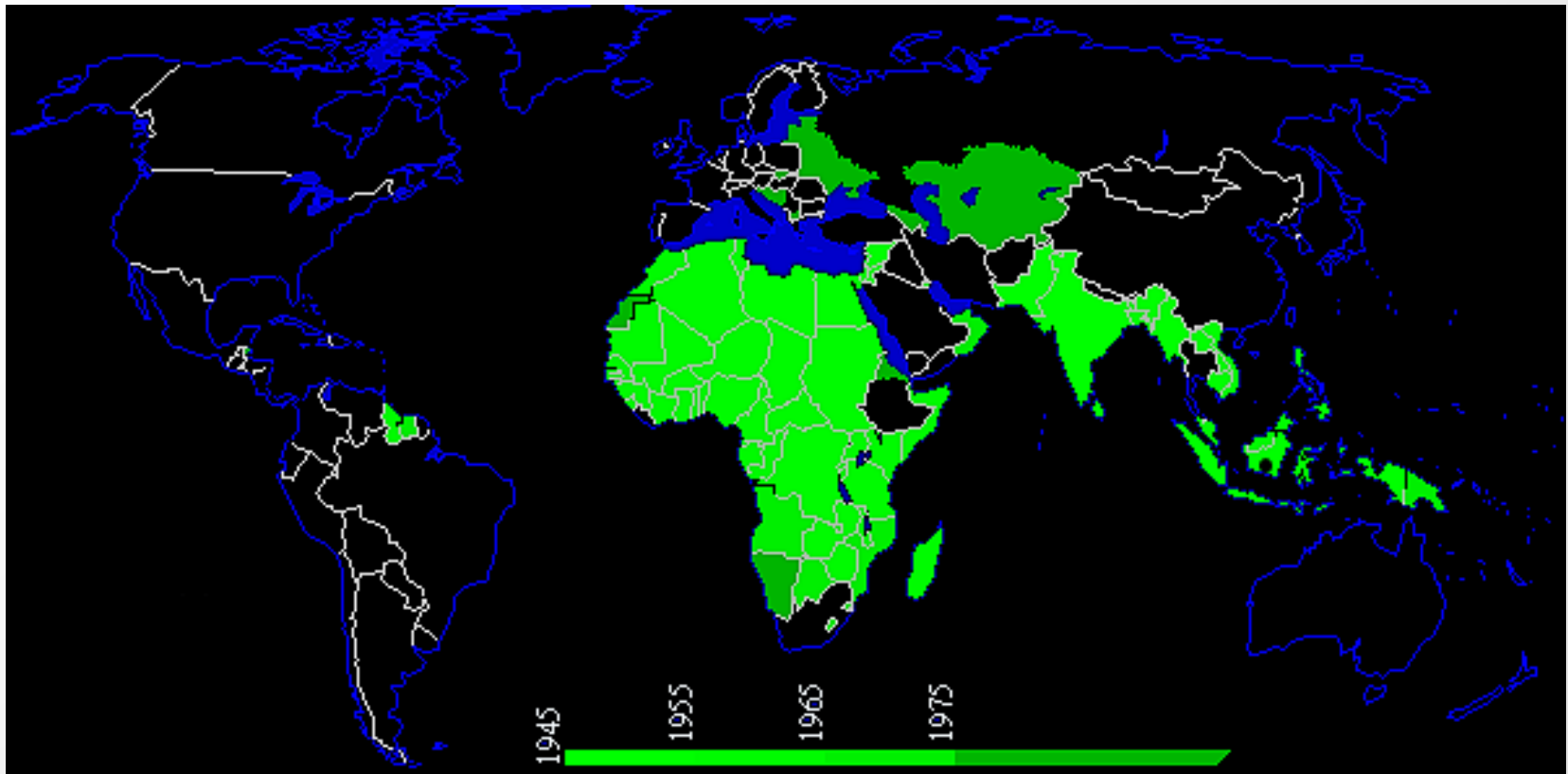
- 3 nejstarší francouzské kolonie byly v severní Africe – Maroko, Alžírsko a Tunisko; jižněji pak byla další území ústava z r. 1946 sice přiznala domorodému obyvatelstvu větší autonomii, ale stále zůstávala za de Gaullovými sliby z Brazzaville (1944).
- V březnu 1956 získaly Maroko, Tunisko nezávislost.
- Alžírsko až v březnu 1962.

1960 – rok Afriky

- ❑ Mnoho francouzských kolonií využilo uvolnění po nástupu de Gaulla – Senegal, Togo, Mali, Mauretánie, Gabon, Kongo, Čad, Madagaskar, Středoafriická republika, Pobřeží slonoviny, Burkina Faso, Kamerun, Benin a Niger.
- ❑ Ve stejném roce získaly samostatnost i 2 britské kolonie (Somálsko, Nigérie) a 1 belgická (Dem. republika Kongo).

1960 – rok Afriky

Ostatní kolonie I.

- ❏ Belgické Kongo zasáhlo v 60. letech velké násilí proti Evropanům (dozor OSN). Samostatnost 1960.
- ❏ V portugalské Angole a Mozambiku propukla občanská válka (1964; 1975). Nezávislost získána v roce 1975.
- ❏ Namibie – jako jedna z posledních afrických zemí získala nezávislost r. 1990 od Jihoafrické republiky.
- ❏ Botswana – nezávislost získala r. 1966 od Velké Británie - díky nalezištím diamantů dnes jde o 3. nejvyspělejší africkou zemi.
- ❏ Tanzanie – vznikla v r. 1964 spojením bývalých britských kolonií – Tanganiky a Zanzibaru.

Ostatní kolonie II.

- ❏ Súdán – z anglo-egyptského područí se dostal r. 1956.
- ❏ Guinea – využila „nabídky“ Francie a osamostatnila se r. 1958.
- ❏ Eritrea – po válce se stala součástí Etiopie – od r. 1962 ale bojovala proti etiopským diktátorům (Haile Selassie, pak Mengistu Haile Mariam) – nezávislost získala až v r. 1993.
- ❏ Západní Sahara – do r. 1976 byla španělskou provincií (naleziště fosfátů); území ale chtělo Maroko (podpora USA) a Mauretánie (podpora Francie); Mauretánie nakonec couvla, území tak brutálně ovládlo Maroko (válečné zločiny, kmenové čistky, mučení zajatců apod.).